

Yeryüzü Şekilleri

Hazırlayan: Meltem Yenal Coşkun
Fotoğraflar: Sancar Özaner
Çizim: Pınar Büyükgüral

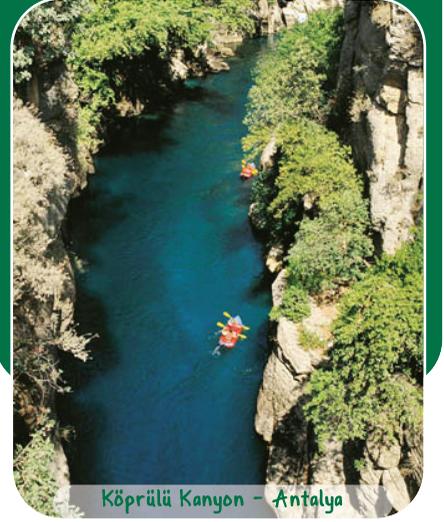
Bilim Çocuk dergisinin 137. sayısının ektidir.

Yeryüzü Şekilleri Traverten

Pamukkale Travertenleri - Denizli

Yeryüzü Şekilleri Kanyon Vadi

Köprülü Kanyon - Antalya

Yeryüzü Şekilleri Tabanlı Vadi

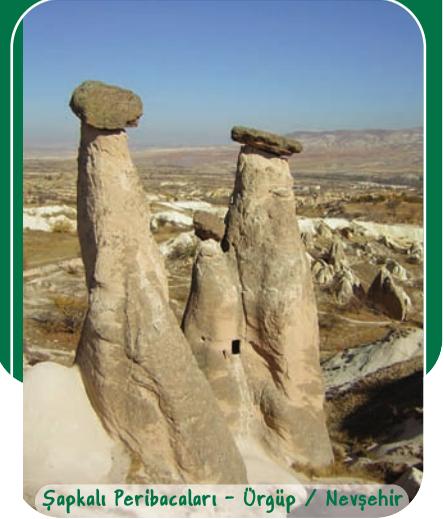
Ihlara Vadisi - Aksaray

Yeryüzü Şekilleri Dolin

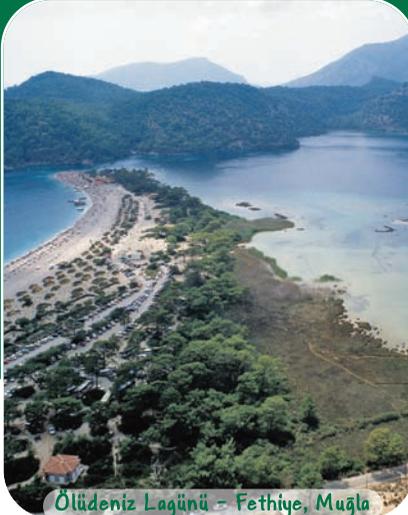
Mut Cıvarı - Karaman

Yeryüzü Şekilleri Peribacası

Şapkalı Peribacaları - Ürgüp / Nevşehir

Yeryüzü Şekilleri Lagün

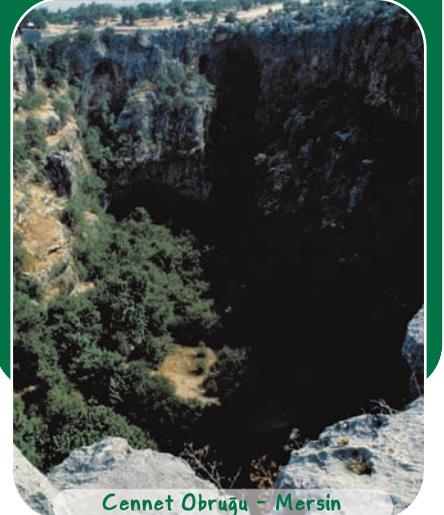
Ölüdeniz Lagünü - Fethiye, Muğla

Yeryüzü Şekilleri Kaynak

Kırkgöz Kaynağı - Antalya

Yeryüzü Şekilleri Obruk

Cennet Obruğu - Mersin

Kanyon Vadi

- © Akarsuların derinlemesine aşındırma yaparak oluşturduğu vadi tipleridir.
- © Su, kayaları hem fiziksel hem de kimyasal yollarla aşındırdığından kanyon vadiler daha derin olur.
- © Toroslar'da yaygın olarak görülen kanyon vadilerin eğimi 90 dereceyi bulan dik yamaçları vardır.

Soru

Havada hızla dönererek ilerlediğinden mekiğe benzer bir şekil alan magma parçalarına ne ad verilir?

Traverten

- © Kireçli suların yayılarak aktığı alanlarda, kirecin çökmesiyle oluşan kayalardır.
- © Genellikle sıcak su kaynaklarının yakınında oluşurlar.
- © Ülkemizde en yaygın traverten oluşumlarından bazıları, Denizli - Pamukkale'de ve Antalya'da Aksu Irmağı'nın batısında yer alır.

Soru

Toroslar'da yaygın olarak görülen vadi tipine ne ad verilir?

Nasıl Oynanır?

- © Kartlar oyuncu sayısına göre eşit olarak dağıtılır.
- © Oyunculardan biri, elindeki kartın altındaki soruyu sorarak oyunu başlatır.
- © Diğer oyuncular, kartlarındaki bilgileri okuyarak sorunun yanıtının ellerindeki kartlarda olup olmadığını bakar.
- © Kartında yanıtı bulan oyuncu bunu söyler ve aynı karttaki soruyu sorar. Oyun tüm kartlardaki sorular yanıtlanana kadar bu şekilde devam eder.

Bilim
Çocuk

Peribacası

- © Yanardağların püskürttüğü maddelerin bulunduğu vadi ve platolarda, sel suları ve rüzgârın aşındırmasıyla oluşan yeryüzü şekilleridir.
- © Bazı peribacalarının üzerinde şekli şapkaya benzeyen, kolay aşınmayan, sert volkanik taşlar bulunur.

Soru

Kireçli suların yayılarak aktığı alanlarda, kirecin çökmesiyle oluşan kayalara ne ad verilir?

Dolin

- © "Lapya" denen küçük olukların birleşmesiyle oluşan ve en fazla 1000 metre çapında olan daire şeklinde alanlardır.
- © Dolinlerin tabanında bulunan toprak içerdiği kil nedeniyle kırmızıdır.
- © Toroslar'da yaygın olarak görülen dolinler halk arasında "tava", "kayak", "kokurdan" gibi adlar alır.

Soru

Üzerlerinde şapkaya benzeyen taşlar da bulunabilen yer şekillerine ne ad verilir?

Tabanlı Vadi

- © Akarsuların yanlara doğru aşındırma yaparak oluşturduğu vadi tipleridir.
- © Tabanlı vadiler tarım, bahçecilik, ulaşım ve yerleşim bakımından elverişli alanlardır.
- © Akarsular, eğimin az olduğu bölgelerde menderesler, yani kıvrımlar oluşturarak ilerler. Bu durumda da akarsu derinlemesine değil yanlara doğru bir aşındırma oluşturur.

Soru

Lapyaların birleşmesiyle oluşan daire şeklindeki alanlara ne ad verilir?

Obruk

- © Yeraltındaki mağaraların tavanlarının eriyip incelenerek çökmesi sonucunda oluşan büyük çukurlardır.
- © Obrukların yamaçlarında çöken tavana ait büyük kaya parçaları görülür.
- © Derinlikleri 250 – 300 metreyi bulabilen obrukların bazılarının tabanında göl bulunur.

Soru

Akarsuların yanlara doğru aşındırma yaparak oluşturduğu vadi tipine ne ad verilir?

Kaynak

- © Yeraltı sularının kendiliğinden yeryüzüne çıktığı yerlerdir.
- © "Pınar", "eşme", "bulak", "göze" gibi adlar da alırlar.
- © Bulunuş biçimine, yüzeye çıktığı yere ve suyun sıcaklığına göre gruplandırılırlar.

Soru

Yeraltındaki mağaraların tavanlarının eriyip incelenerek çökmesiyle oluşan büyük çukurlara ne ad verilir?

Lagün

- © Dalga ve akıntıların taşıdığı maddelerin küçük koyların girişinde birikerek bu bölgenin önünü tümüyle kapatmasıyla oluşan sığ su birikintileridir.
- © "Deniz kulağı" ve "kıyı set gölü" gibi adlar da alırlar.
- © Deniz ve lagün arasındaki set giderek genişleyebilir. Bu setin üzerinde hareketli ve sabit kumullar gibi kıyı şekilleri oluşabilir.

Soru

Yeraltı sularının kendiliğinden yeryüzüne çıktığı yerlere ne ad verilir?

Yeryüzü Şekilleri
Uvala

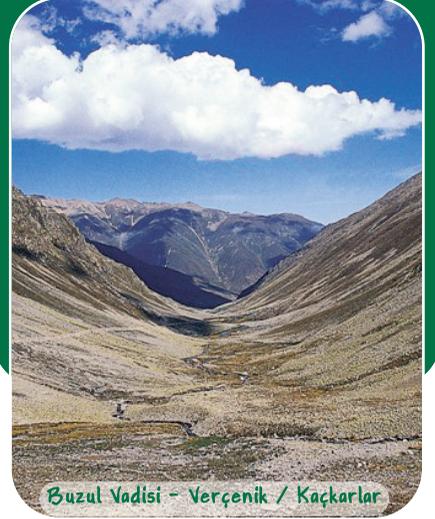
Kızıldağ Uvalası - Korkuteli / Antalya

Yeryüzü Şekilleri
Lapya

Toroslar'da Lapya

Yeryüzü Şekilleri
Buzul Vadisi

Buzul Vadisi - Verçenik / Kaçkarlar

Yeryüzü Şekilleri
Akarsu

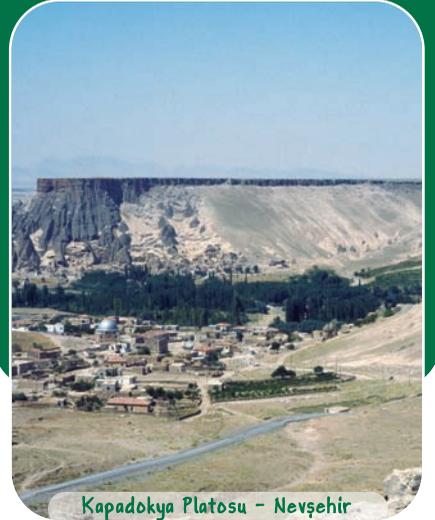
Fırtına Deresi - Kaçkar / Rize

Yeryüzü Şekilleri
Bazalt Sütunu

Çamlıdere'de Bazalt Sütunları - Ankara

Yeryüzü Şekilleri
Plato

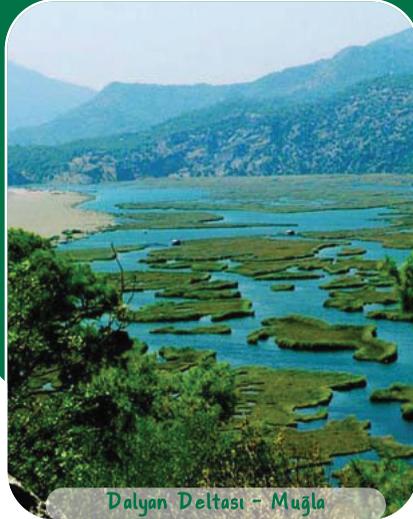
Kapadokya Platosu - Nevşehir

Yeryüzü Şekilleri
Polye

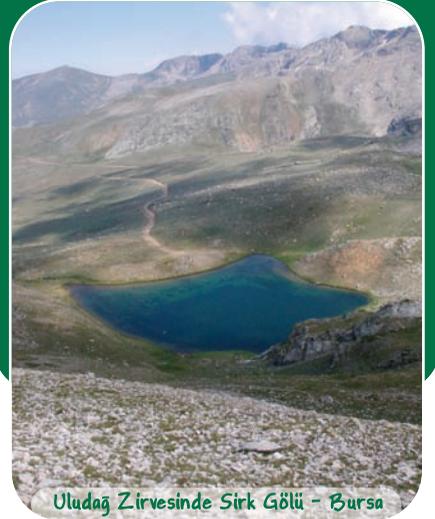
Elmalı Polyesi - Antalya

Yeryüzü Şekilleri
Delta

Dalyan Deltası - Muğla

Yeryüzü Şekilleri
Sirk Gölü

Uludağ Zirvesinde Sirk Gölü - Bursa

Buzul Vadisi

- © Yerçekimine bağlı olarak yavaş yavaş hareket eden buzulun aşındırması sonucu oluşan "U" şeklindeki geniş ve düz vadilerdir.
- © Dağların yamaçlarında oluşurlar.
- © Buzullar katılaştırmış kardan oluşur.

Soru

Dalga ve akıntıların taşıdığı maddelerin küçük koyların girişinde birikerek bu bölgenin önünü tümüyle kapatmasıyla oluşan göllere ne ad verilir?

Lapya

- © Kireçtaşlarının bulunduğu yamaçlarda, yağmur ve kar sularının yüzeyi eriterek açtığı küçük oluklardır.
- © Bu oluklar, yamaçlarda yan yana sıralandığı için pürüzlü bir yüzey oluşturur.
- © Kimyasal aşınma sonucu oluşan lapyaların büyüklüğü birkaç santimetreyle birkaç metre arasında değişir.

Soru

Buzulların aşındırması sonucu oluşan "U" şeklindeki geniş ve düz vadilere ne ad verilir?

Uvala

- © Dolinlerin genişleyip derinleşmesi ve birleşmesiyle oluşan yer şekilleridir.
- © Birkaç kilometre uzunluğunda olabilen uvalalar, akarsu vadileri gibi kıvrımlıdır.
- © Tabanları düz değildir. Buralarda "hum" adı verilen, henüz erimemiş, küçük kireçtaşı tepeleri bulunur.

Soru

Yağmur ve kar sularının yüzeyi eriterek açtığı küçük oluklara ne ad verilir?

Plato

- © Düz, geniş ve yüksek düzlüklerdir.
- © Akarsuların, çevrelerini aşındırmasıyla oluşan yeryüzü şekillerinden biridir.
- © Yükseklikleri beş yüz metreden birkaç bin metreye kadar çıkabilir.

Soru

Dolinlerin birleşmesiyle oluşan yer şekillerine ne ad verilir?

Bazalt Sütunu

- © Yanardağlardan püsküren lavların soğurken sütunlara ayrılmasıyla oluşurlar.
- © Demir içerdiğinden ağır bir taştır.
- © Koyu gri ya da siyah renktedir.

Soru

Akarsu aşındırmasıyla oluşan düz, geniş ve yüksek düzlüklere ne ad verilir?

Akarsu

- © Yüzey sularının eğimli bir yatak içinde akmasıyla oluşurlar.
- © Birbirine bağlanan küçük, büyük, dar ve geniş pek çok koldan oluşan su sistemleridir. Büyükten küçüğe doğru "dere", "çay", "öz", "ırmak" ve "nehir" adlarını alırlar.
- © Doğdukları yere "akarsu kaynağı", döküldükleri yere de "akarsu ağızı" denir.

Soru

Yanardağlardan püsküren lavların soğurken sütunlara ayrılmasıyla oluşan yapılara ne ad verilir?

Sirk Gölü

- © Buzulun oluştuğu yerde aşınma sonucu ortaya çıkan çukura suların birikmesiyle oluşurlar.
- © Buzulların oluşturduğu çukurlara "sirk" ya da "buz yalağı" denir.
- © Dağ tepelerinde ve yüksek yamaçlarda oluşurlar.

Soru

Yüzey sularının eğimli bir yatak içinde akmasıyla oluşan yapılara ne ad verilir?

Delta

- © Akarsuların, taşıdıkları çamur gibi maddeleri deniz ya da göle ulaştıkları yerlerde biriktirmesiyle oluşan üçgen biçimli yapılarıdır.
- © Deltaların oluşabilmesi için gelgitin, güçlü akıntıların olmaması, kıyının sığ ve akarsu ağızındaki eğimin az olması gerekir.

Soru

Buzulun oluştuğu yerde aşınma sonucu ortaya çıkan çukura suların birikmesiyle oluşan yer şekillerine ne ad verilir?

Polye

- © Uvalaların birleşmesiyle oluşan büyük düzlüklerdir.
- © Birkaç kilometrelik genişlikleri ve 30 kilometreyi geçebilen uzunluklarıyla ova görünümündedirler.
- © Tarım alanı olarak çok elverişli olan polyeler, ülkemizde özellikle Toroslar'da yaygındır.

Soru

Akarsuların, taşıdıkları maddeleri deniz ya da göle ulaştıkları yerlerde biriktirmesiyle oluşan üçgen biçimli yapılara ne ad verilir?

Yeryüzü Şekilleri
Şelale

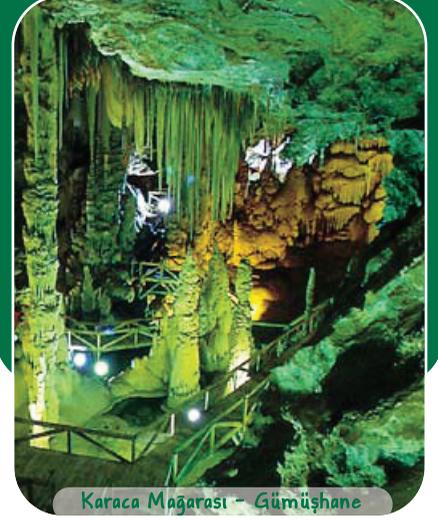
Palovit Şelalesi - Kaçkar / Rize

Yeryüzü Şekilleri
Göl

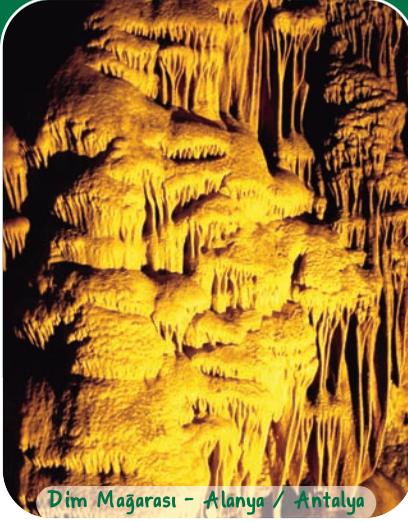
Tuz Gölü - İç Anadolu

Yeryüzü Şekilleri
Mağara

Karaca Mağarası - Gümüşhane

Yeryüzü Şekilleri
Sarkıt

Dim Mağarası - Alanya / Antalya

Yeryüzü Şekilleri
Moren Depoları

Erciyes Dağı Moren Depoları - Kayseri

Yeryüzü Şekilleri
Falez

Akçakoca Falezleri - Düzce

Yeryüzü Şekilleri
Volkan Bombası

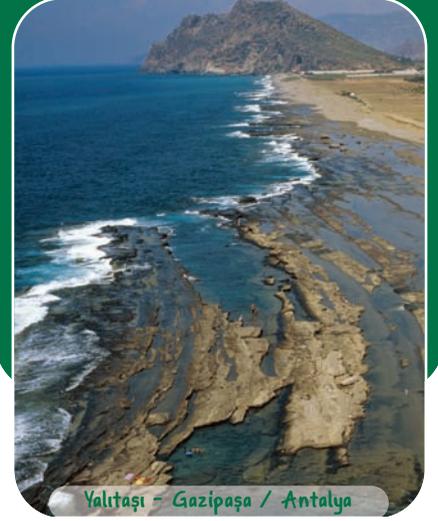
Agri Dağı Çevresinden - Agri

Yeryüzü Şekilleri
Hareketli Kumul

Demre'de Hareketli Kıyı Kumulu -

Yeryüzü Şekilleri
Yalıtışı

Yalıtışı - Gazipaşa / Antalya

Mağara

- ⊙ Çeşitli aşınmalar sonucunda yeraltında oluşan büyük boşluklardır.
- ⊙ Kilometrelerce uzunlukta ve yüzlerce metre derinlikte olabilir.
- ⊙ Pek çoğu, yeryüzündeki çatlaklardan yeraltına sızan suların kireçtaşlarını eritmesiyle oluşur.

Soru

Uvaların birleşmesiyle oluşan büyük düzlüklere ne ad verilir?

Göl

- ⊙ Karalardaki çukur alanlarda birikmiş durgun su kütleleridir.
- ⊙ Yağmur suları, akarsular ve kaynaklardan beslenirler.
- ⊙ Buralardan gelen su miktarına göre büyüklükleri değişir.
- ⊙ Bazıları bir akarsuyla denize bağlı olabilir.

Soru

Çeşitli aşınmalar sonucunda yeraltında oluşan büyük boşluklara ne ad verilir?

Şelale

- ⊙ Akarsu yataklarındaki yükseklik farklarına bağlı olarak suyun yüksekten döküldüğü yerlerdir.
- ⊙ "Çavlan" adıyla da bilinirler.
- ⊙ Hızla aşağı dökülen suyun içindeki taş, çakıl gibi maddelerin çarptıkları yeri aşındırmasıyla şelalelerin altında "dev kazanları" oluşur.

Soru

Karalardaki çukur alanlarda birikmiş durgun su kütlelerine ne ad verilir?

Falez

- ⊙ Dalgaların kıyıda açtığı derin oyukların üzerindeki taş ve kaya parçalarının kopması sonucunda oluşan dik yamaçlardır.
- ⊙ "Yalıyar" adıyla da bilinirler.
- ⊙ Dalgaların kıyıda derin oyuklar açmasını, suyun ve içindeki kum, çakıl gibi maddelerin kıyıya uyguladığı basınç sağlar.

Soru

Akarsu yataklarındaki yükseklik farklarına bağlı olarak suyun yüksekten döküldüğü yerlere ne ad verilir?

Moren Depoları

- ⊙ Buzulların hareketiyle kopup sürüklenen taş ve toprakların, buzullar eridiğinde bir yerde birikmesiyle oluşurlar.
- ⊙ "Buzultaş" adıyla da bilinirler.
- ⊙ Buldukları yere göre "cephe morenleri", "yan morenler" ve "dip morenler" olarak adlandırılırlar.

Soru

Dalgaların kıyıda açtığı derin oyukların üzerindeki taş ve kaya parçalarının kopması sonucunda oluşan dik yamaçlara ne ad verilir?

Sarkıt

- ⊙ Mağara tavanından sızan kireç bakımından zengin suların içindeki karbondioksitin uçması ve kirecin tavanda birikmesiyle oluşurlar.
- ⊙ Tavandan damlayan sulardaki kirecin birikmesiyle de "dikit"ler oluşur.
- ⊙ Sarkıtlar ve dikitler zamanla birleşerek mağara içinde "sütun"lar oluşturabilir.

Soru

Buzulların hareketiyle kopup sürüklenen taş ve toprakların, buzullar eridiğinde bir yerde birikmesiyle oluşan yer şekillerine ne ad verilir?

Yalıtaşı

- ⊙ Kıyı kumulunun alt bölümlerindeki suda bulunan kirecin, kum ve çakıl tanelerini birbirine bağlamasıyla oluşurlar.
- ⊙ Kumulun üstteki gevşek bölümü rüzgârla taşınınca altta oluşmuş olan yalıtaşları ortaya çıkar.
- ⊙ Buharlaştırmanın çok yüksek olduğu bölgelerde görülürler.

Soru

Mağara tavanından sızan kireçli sulardaki karbondioksitin uçması ve kirecin tavanda birikmesiyle oluşan yapılara ne ad verilir?

Hareketli Kumul

- ⊙ Denizden karaya doğru esen rüzgârların, plajdan taşıdığı kumların çökmesiyle oluşurlar.
- ⊙ Bitkilerin rüzgârla taşınan kumun yayılmasına engel oluşturması hareketli kumulların büyümesini sağlar.
- ⊙ Hareketli kumulların birleşmesiyle, kıyıda kilometrelerce uzakta yüksek kum tepeleri oluşabilir.

Soru

Kıyı kumulunun alt bölümlerindeki suda bulunan kirecin, kum ve çakıl tanelerini birbirine bağlamasıyla oluşan yapılara ne ad verilir?

Volkan Bombası

- ⊙ Yanardağ bacasından volkanik gazlarla birlikte fırlayan magma parçalarıdır.
- ⊙ Havada hızla dönerek ilerlediklerinden mekiğe benzer bir şekil alırlar.
- ⊙ Yanardağlardan, lav, volkan bombası, volkan külü ve volkanik gaz gibi değişik maddeler çıkabilir.

Soru

Denizden karaya doğru esen rüzgârların, plajdan taşıdığı kumların çökmesiyle oluşan kıyı şekillerine ne ad verilir?